

PIETRO U. DINI

**BALTŲ KALBOS BEI KULTŪROS RINASCIMENTO LAIKOTARPIU.
BALTU KALBU SAMPRATA ANGELO ROCCOS 1591 m. „De dialectis“**

§ 0. Rinascimento laikotarpio Italijos autorių veikalai iki šiol mažai arba visai nėra nagrinėti kaip baltų kultūrų bei kalbų tyrinėjimo šaltiniai. Išimtis greičiausiai sudaro tik Lenkijoje gyvenusio Alessandro Guagninio ir Enėjo Silvijaus Piccolominio¹, būsimąjo popiežiaus Pijaus II, veikalai. O pavyzdžiui, Mauro Orbino (minėto apie 1693—1698)², Pierfrancesco Giambullario (1495—1555)³, Angelo Roccas (1545—1620) arba kitų Italijos Rinascimento veikėjų pavardės visai dar nežinomos baltistams⁴.

Turbūt svarbu iš pat pradžių pabrėžti tokio pobūdžio tyrinėjimų „pionieriškumą“. Tai galbūt galėtų pateisinti kai kurių šio straipsnio išvadu laikinumą. Kartu aiškėja poreikis atnaujinti dėmesį Rinascimento laikotarpio autorių veikalams.

Apskritai Rinascimento laikotarpiu žinių apie baltų kraštus buvo mažai ir neretai jos klaidingos, tačiau ne visuomet. Antra vertus, klaidos, kurias darė Rinascimento veikėjai rašydami apie tautas, kalbas ir kultūras, šiandien vadinamas baltų tautomis, kalbomis ir kultūromis, taip pat nenuoseklumai, kurių yra jų raštuose, sudaro šio tyrinėjimo dirvą. Iš šiuose veikaluose pateiktų duomenų bus galima suprasti, kokia nuomonė XVI amžiaus Italijoje bei Europoje vyravo apie baltų kalbas ir tautas. Tikėtina, kad tikslus ir sistemiškas tų autorių veikalų tyrimas galėtų pateikti naujų duomenų apie tai, kaip Rinascimento autoriai pažino baltų pasaulį ir kalbas.

Šiame pranešime apsiribojama vieno veikalo tyrinėjimu, nors toliau paaiškės, kad negalima apsieiti be kitų, ir ne tik italų parašytų, darbų nagrinėjimo. Pasirinkto atvejo turėtų užtekti gana akivaizdžiai parodyti Rinascimento laikotarpio žinių bei pažiūrų apytaką (cirkuliaciją) ir bendrumą visoje Europoje. Ketinama nagrinėti, kaip buvo suvokiamos Baltijos kalbos viename mažai žinomame Angelo Roccas veikale.

¹ Žr. A. Janulaitis. 1928.

² Žr. Aut. 1990 [91].

³ Žr. Aut. 1994 [spausdinama].

⁴ Pirmąją apžvalgą apie tris minėtus italų Rinascimento autorius ir apie tris jų veikalus, du istorinius bei vieną lingvistinį, sudaro straipsnis Aut. 1991b [spausdinama].

§ 1. Angelas Rocca, Italijos Rinascimento veikėjas, yra žinomas daugiausia kaip nusipelnęs bibliografas ir Romos „Angelica“ bibliotekos steigėjas. Mažiau žinomas jo kalbinis veikalas „Appendix de dialectis. Hoc est de variis linguarum generibus“ (toliau „De dialectis“), išleistas Romoje 1591 metais, kaip priedas prie kito, jo paties parašyto platesnio darbo „Bibliotheca Apostolica Vaticana a Sixto V. P. M. in splendidiorem commodiorumque locum translata“.

„De dialectis“ turinys yra pasaulio kalbų klasifikacija. Baltistams įdomu, kad joje aptinkami keli savarankiški skyriai, skirti lietuvių, prūsų ir livonų (sic) kalboms; be jų, Rocca mini kitas baltų kalbas, pvz., jotvingių ir kuršių, dar ir kituose kalbamojo priedo skyriuose.

Angelo Roccas baltų kalbų suvokimas geriausiai išdėstytas skyriuje „LITHUANICA LINGUA“, todėl nuo šio skyriaus turbūt nagrinėjimas ir pradėtinas.

(1) „Lithuania olim suum ducem magnum habuit, nunc regi Poloniae subiicitur. Huius regionis lingua quadripartita censetur; prima est Iaczuingorum, qui circa Castrum Drohicin habitarunt, quorum pauci supersunt; altera Lithuanorum et Samagitharum; tertia prutenica; quarta in Lothua seu Lothihola, idest Livonia, circa fluvium Dzuina et Rigam civitatem. Horum autem quamvis eadem sit lingua, unus tamen alium non satis intellegit nisi iis in locis non fuerit commoratus. Haec regio utitur etiam polonico sermone quo sacerdotes in ecclesiis conciantur, ut Matthias a Michou testatur. Alii Lithuanos illyrice loqui aiunt. Haec de lithuanica lingua (Matth. Mich.)“ [326 p.].

Visų pirma įsidėmėtini keli bendro pobūdžio dalykai:

(a) Roccai buvo žinomos visos tuometinės baltų tautos ir jų kalbos (šiam skyriuje neminimi tik kuršiai, bet jie minimi kitur); baltų arealą jis vadina „Lietuvos krašto“ (lot. *regio*) vardu;

(b) „Lietuvos krašto“ kalba Roccas pavadinta „ketveriopa“ (lot. *quadripartita*); iš eilės pirmoji paminėta jotvingių, antroji — lietuvių ir žemaičių, trečioji — prūsų, ketvirtoji — latvių kalba.

(c) Nors ši kalba viena, kaip teigia Rocca, bet ji nevienoda. Mat žmogus nesugeba susikalbėti šios „ketveriopos kalbos“ areale, jei neišgyveno ilgą laiką skirtinguose jo regionuose (lot. *nisi in locis non fuerit commoratus*).

(d) Roccai atrodo visiškai aišku, kad „Lietuvos krašto“, t. y. baltų, kalbos iš esmės skiriasi nuo lenkų kalbos; lenkų kalba taip pat vartojama „ketveriopos kalbos“ areale, bet tik bažnyčiose ar šiaip per katalikiškas apeigas.

Toliau nagrinėtinos Roccas pateiktos žinios apie skirtingas baltų kalbas pagal jo pasiūlytą tvarką.

Jotvingių kalba yra išvardyta pirma; aprašoma jotvingių tautos gyvenamoji vieta — prie Drohycino tvirtovės ir pateikiama žinia, kad jų beliko labai mažai gyvų (lot. *pauci supersunt*); nieko ypatinga nepasakyta apie pačią kalbą.

Lietuvių kalba eina antra drauge su žemaičių. Apskritai atrodo, kad kalbos skirtumas tarp lietuvių ir žemaičių Roccos nurodytas esąs mažesnis, sakytum, jau tarminis. Bet lietuvių kalbą Rocca mini dažniau; ji randama beveik visose vietose, kur „*De dialectis*“ yra minimos baltų kalbos. Apie ją Rocca vėl rašė skyriuje „*MOSCHOVITARUM LINGUA*“; štai visas tekstas:

(2) „*Moscovia Russiae vel Rhutenorum caput, suam per Scythiam longe lateque extendens ditionem, sclavonica utitur lingua, externis tamen linguis adeo confusa, vix ut Sclavus et Moscovita se invicem intelligant, sicut Sigismundus Liber in rerum moscovitarum commentariis testatur, ubi plurima huius linguae vocabula, tum propria tum aliena, in medium affert; et ab initio operis de Rhutenorum peculiari circa literas quasdam pronunciatione nonnullas conscribit observationes. Moscovitica enim lingua eadem cum russica vel rhutenica et sclavonica videtur esse ut ipse ait, nam Russi vel Rhuteni iidem qui Moscovitae sunt (Sigismundus Liber). Antonius autem Wied⁵ Lithuanus alphabetum quo Moscovitae et Lithuani (sic) utuntur, graeco non dissimile, sed characteribus aliquot auctius, in tabula chorographica proponit (Antonius Weid)*“ [326 p.].

Dera pastebėti, kad šiame tekste Rocca aiškiai pripažįsta tikrai „Maskviečių ir Lietuvių“ vartojamų abėcėlių, o ne pačių kalbų tapatumą. Impulsas taip rašyti, be abejonės, buvo rašomoji kalba (ne veltui kalbama apie abėcėles) — omenyje turima Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės oficialioji slavų kalba (r u s k i). Kitaip reikėtų suprasti, kad rašyti lietuvių kalba buvo naudojama kirilica, o tai mažai tikėtina.

Dažniausiai minima turbūt yra prūsų kalba ir prūsai; juos pirmąsyk mini skyriuje „*BRITANNICA LINGUA*“:

⁵ Čia paminėtas *Antonius Weid*, su pagal Rinascimento manierą prie pavardės prirašytu būdvardžiu, nurodančiu kilmę, valstybinę ir tautinę priklausomybę, t. y. lietuvis (lot. *Lithuanus*), veikiausiai yra tas pats Antonijus Vydas, dailininkas ir raižytojas, gyvenęs kurį laiką Vilniuje, 1542 m. sudaręs bei nubraižęs Rusijos žemių žemėlapi, minimą Miunsterio kosmografijoje.

Pagal žinomus duomenis, Antonijus Vydas gimė 1500 ar 1508 m. Obervėzelyje (Vokietijoje) ir mirė 1558. I. 21 Dancige; mokėsi Vitenberge, persikėlė gyventi į Vilnių po 1535 m. ir dirbo prie Žygimanto Augusto dvaro. Plačiau apie jo kartografinę veiklą žr. J. Petrulis. Antanas Vydas ir jo kartografijos darbai. Straipsnių rinkinys XIX tarptautiniam geografų kongresui. Vilnius, 1960.

(3) „[...] Veteres Prussi quorum e numero sunt Sudini, Curi atque alii, utuntur sua lingua quam Cornelius Tacitus britannicae linguae propriorem esse ait. Immixtae sunt ei multae Graecorum voces, quas tamen ita rustice proferrunt ut eas nisi quis diligenter animadvertat intelligere haudquaquam possit (Corn. Tacit. lib.12.). Prussica item eadem fere est qua Curorum, Livonum et Litanorum, ut nonnulli affirmant; sunt autem qui Curos illyricè loqui velint“ [308—309 p.].

Čia Rocca remiasi klasikine Tacito iškelta hipoteze. Pasak Tacito, kuri Rocca cituoja, prūsų kalba — tai britonų kalba, sumaišyta su nemažai graikiškų žodžių, jau nebesuprantamų dėl kaimiško (lot. *rusticè*) jų tarimo. Šį požiūrį Rocca pakartoja ir kitame skyriuje, papildydamas, kad, Frydrichui II karaliaujant, į Prūsiją buvo įvesta vokiečių kalba ir katalikiškas tikėjimas. Štai skyriaus „PRUSSICA LINGUA VETUS“ tekstas:

(4) „Hanc linguam vide in britannica dictione et in Lithuanorum lingua; Prussiae incolae Pruteni dicuntur et lingua olim diversa usi sunt, postquam vero Teutonicorum fratrum iugum subiere, lingua teutonica introducta est et religio Christiana fuit accepta Federici imperatoris II temporibus“ [328 p.].

Taigi vienur Rocca teigia, kad prūsų kalba priklauso „Lietuvos krašte“ vartojamai „ketveriopai kalbai“ (1), t. y. palaiko nuomonę, pagal kurią ji sulyginama (lot. *fere est*) su kuršių, livonų (sic) ir lietuvių kalbomis (3); o kitur, tarsi nejausdamas esamo prieštaravimo, Rocca pasitiki ir netgi cituoja Tacito hipotezę dėl prūsų kalbos priklausomybės britonų kalbai.

Apie latvių kalbą Rocca užsiminė tikrai anksčiau minėtame skyriuje „LITHUANICA LINGUA“. Tai ketvirtoji „Lietuvos krašto“ kalba, kalbama *in Lothua seu Lethihola*, t. y. Livonijoje, prie Dauguvos upės ir Rygos miesto. Pavadinimas, kuriuo nurodo Latviją (lot. *Lothua*), veikiausiai yra lenkiškas Latvijos vardas (le. *Łotwa*); kitas minėtas vietovardis lot. *Lothihola* labai primena rus. *Лотыгола* ir galėtų nurodyti dabartinę Latgalą (la. *Latgale*); o upėvardis lot. *Dzuina* taipogi primena rusišką šios upės vardą *Двина*.

Tame pačiame „*De dialectis*“ puslapyje yra dar trumpas skyrius „LIVONICA LINGUA“:

(4) „Livonum vel Livorum et Lithuanorum et Curorum lingua eadem est quae vetus Prussi[c]a dialectis tantum variant. Vide in britannica“ [326 p.].

Iš jo vėl išryškėja „ketveriopos kalbos“ supratimas. Sakoma, kad lietuvių, kuršių ir latvių (pastarieji čia sumaišomi su lybiais, o gal ir su estais) kalbos yra tos pačios kaip prūsų ir skiriasi tarpusavyje kaip tarmės; kažkodėl čia nebeminima jotvingių (ir žemaičių) kalbos.

Tačiau iš kai kurių veikalo vietų bei skyrių matyti, kad Rocca griežtai nesilaiko „ketveriopos kalbos“ teorijos ir baltų kalbas suvokia gana priešaringai: kaip sakyta, minėdamas prūsus, jis remiasi klasikine Tacito iškelta hipoteze, bet daugeliu kitų atvejų atsižvelgia į kitų tyrinėtojų iškelta nuomonę apie „ilyrišką“ tezę. Kadangi klasikinė Tacito hipotezė jau minėta ir gerai žinoma, belieka panagrinėti „ilyriškos“ tezės žymes Roccas veikale kalbant apie baltų kalbas⁶. Iš tiesų, Roccas vietomis atsižvelgta į vadinamąją „ilyrišką“ tezę, pavyzdžiui, šitose ištraukose:

(1.1) „...Alii Lithuanos illyricè loqui aiunt,...“

(3.1) „...Sunt autem qui Curos illyricè velint...“

taip pat lig šiol neminėtoje eilutėje po skyriaus „SAMARITANORUM LINGUA“, galima aptikti šį teiginį:

(5) „Samogitæ illyricè loquuntur“ [329 p.].

Bet geriausiai „ilyriška“ tezė išdėstyta būtent skyriuje „ILLYRICA LINGUA“; toje pačioje grupėje su kitomis šalimis, kur kalbėta ilyriškai, išvardyta Lietuva, o tautų sąrašė „Nomina Populorum, qui Illyrica loquuntur lingua, ordine Alphabetico disposita“ yra:

(6) „Borussi. (...) Curi. (...) Jaziges. (...) Lithuani. Livi. (...) Samogitæ.“ [320 p.].

Iš „*De dialectis*“ baltiškųjų skyrių tyrinėjimo galima susidaryti įspūdį, kad Roccas baltų kalbų sampratai yra būdinga tuo pačiu metu remtis dviem skirtingom, nors, sakytum, 'lygiateisēm', pažiūrom. Apie tai bus kalbama plačiau kiek vėliau, po Roccas panaudotų šaltinių nagrinėjimo.

§ 2. Neseniai nustatyta, kad rengdamas savo kalbų klasifikaciją „*De dialectis*“, Rocca daug dėmesio skyrė Conrado Gesnerio veikalui „*Mithridates*“. Taigi savaime aišku, kad tolesnis šio tyrimo žingsnis turi būti santykių tarp C. Gesnerio ir A. Roccas veikalų nagrinėjimas.

⁶ Tyrinėjant slavų kalbų suvokimą 1591 m. Roccas veikale, nustatyta (cf. J. Křesalková. 1978), kad Rocca iš dalies pritaria kalbinei teorijai, pagal kurią egzistavo viena slavų kalba, pavadinta ilyriška, dalmatiška arba slavoniška. Taipogi pastebėta, kad jis jau sugebėjo išvelgti ir tam tikrą tos kalbos vidinę artikuliaciją.

Pati Gesnerio „*Mithridates*“ baltiškoji dalis būtų verta atskiro ir nuodugnaus tyrinėjimo. Tačiau, remiantis C. Fiacchi darbu⁷ bei nuosekliu mano tekstų lyginiu, galima tvirtinti, kad tose vietose, kur minimos baltų kalbos, Rocca visur yra daug pasiėmęs iš minėto Gesnerio veikalo, pavyzdžiui:

(I) skyrius „*MOSCOVITARUM LINGUA*“ Roccas gerokai sutrumpintas; beje, „*Mithridates*“ daugiau žinių pateikia apie Antaną Vyda⁸ (67v—68r);

(II) skyrius „*PRUSSICA LINGUA VETUS*“ su menkais skirtumais yra kaip „*Mithridates*“ (71v—72r);

(III) skyrius „*LIVONICA LINGUA*“ yra kaip „*Mithridates*“ (67r);

(IV) eilutėje apie žemaičių kalbą Rocca praleido sakinį „*vide in Lithuanorum lingua*“; priešingai Roccai, „*Mithridates*“ yra atskiras skyrelis (73v).

Tačiau neteisinga galvoti, kad visur Rocca mažai tesiskiria nuo Gesnerio teksto. Reikšmingiausi skirtumai tarp jų yra tokie:

(V) skyrius „*LITHUANICA LINGUA*“ Roccas gerokai sutrumpintas, italas mažiau negu Gesneris pateikia žinių apie Lietuvos geografiją bei religiją, kurių nurodytas šaltinis yra Miechovitas; bet, kas svarbiausia, Rocca visai praleidžia užuominą apie lietuvių kilmės iš romėnų legendą (66v);

(VI) skyrius „*BRITANNICA LINGUA*“ Roccas sutrumpintas; skyriaus pabaigoje Roccas praleistas svarbus teiginys apie baltų kalbas⁹.

Iš to, kas pasakyta, jau išaiškėja kai kurie dalykai, apie kuriuos verta pagalvoti.

Galima konstatuoti, kad „ilyriškos“, taip pat „ketveriopos kalbos“ požiūrių atšvaitai atsidūrė Roccas veikale iš Gesnerio „*Mithridates*“. Bet pats vokiečių mokslininkas nė vienos teorijos nesukūrė. Nors jo veikalo šaltiniai nėra tyrinėti, tačiau nesunku suprasti, kad jis šias pažiūras perėmė iš kitų autorių: „ilyriška“ tezė buvo paplitusi nuo antikos, o „ketveriopos kalbos“ idėjos pirminis šaltinis – nurodytas, jo reikia ieškoti lenkų istoriko Miechovito veikale „*De duabus Sarmatiae*“, kur turbūt ji išdėstyta pirmąsyk.

Toliau reikia pasakyti, kad Rocca nebuvo tikrai paprastas perrašinėtojas, o vietomis sutrumpino, perdirbo arba praleido kai kurias žinias. Krinta į akis, kad iš „*Mithridates*“ Roccas veikale nebeliko vietos būtent lietuvių kilmės iš romėnų legendai, vadinamajai „Palemono legendai“, taip pat sakiniui apie baltų kalbų

⁷ Globojama profesorių Mirko Tavoni ir Giuseppe Dell'Agata, tai nurodo Cinzia Fiacchi savo diplominiame darbe, apgintame 1989 m. Pizos universitete.

⁸ Štai kas parašyta apie A. Vyda: „*Antonius Vuied, Vuilde in Lithuania natus, tabulam chorographicam ejus regionis publicavit, anno salutis 1542. in qua etjam alphabetum, quo Moscovitæ & Lithuani utuntur, Græco non diffimile, sed characteribus aliquot aucitiùs proponit*“.

⁹ Štai kas praleista „*Lingua porrò vetus Pruffica ferè eadem est, quæ Curorum, Livonium & Lituanorum, ut audio: dialectis variant, & nihil habent commune neq; cum Germanica, neq; cum Sarmatica vel Illyrica*“ (14rv).

‘visišką netapatumą’ su germanų, sarmatų bei, tai svarbiausia, ilyrų kalbomis (lot. *nihil habent commune neq; cum Germanica, neq; cum Sarmatica vel Illyrica*). Kodėl Rocca tas vietas praleido, atsitiktinai ar sąmoningai, sunku spręsti.

§ 3. Verta pabrėžti, kad Gesnerio bei Roccas veikalai skleidė tas pačias nuomones apie baltų kalbas bei kultūras po Europą. Įdomu akcentuoti, kaip šių autorių nagrinėtuose veikaluose susiduria ir tam tikra prasme „kryžiuojasi“ iki tol labiau paplitusios pažiūros apie baltų kalbas Rinascimento Europoje: viena, dar reiškiasi tradicinė „ilyriška“ tezė bei Tacito nuomonė dėl prūsų kalbos, o antra vertus, jau skverbiasi jaunos lenkų (Miechovito) historiografijos laimėjimai, t.y. pažiūra, kuriai norėtusi pasiūlyti „ketveriopos kalbos“ teorijos pavadinimą. Dar verta pastebėti, kad tos pažiūros plito Europoje tuo pat metu, kai Lietuvoje klestėjo vadinamoji Palemono teorija. Ši teorija per Miechovito raštus pasiekė vokiečių Gesnerį, kuris ją pacitavo savo „*Mithridates*“, bet buvo atmesta italo Roccas¹⁰. Štai gražus žinių bei pažiūrų apytakos (cirkuliacijos) pavyzdys, kas labai būdinga Rinascimento laikotarpiui¹¹.

Atskirų požiūrių paplitimo kryptį nagrinėtuose veikaluose galima būtų nubrėžti šitaip:

- (7) „ilyriškoji“ bei Tacito tezės: Antikos aut. → (...) → Gesneris → Rocca
 „romėniškoji“ tezė: (? → Dluogošas →) Miechovitas → Gesneris
 „ketveriopos kalbos“ tezė: Miechovitas → Gesneris → Rocca;

o kiekvieno autoriaus tezių tarpusavio dinamiką šitaip:

(8) tezės	Antika	Miechovitas	Gesneris	Rocca
„ilyriškoji“	+	—	+	+
Tacito	+	—	+	+
„romėniškoji“	—	+	+	—
„ketver. k.“	—	+	+	+

Ligi šiol kalbotyros istorikai, baltistai ir slavistai nekreipė pakankamo dėmesio į čia išdėstytą dinamišką situaciją: Antikos padėtis pasirodo visiškai atvirkštinė palyginti su Miechovitu; antra vertus, Gesneris „enciklopedišku būdu“ kaupia visas ligi tol išdėstytas tezes ir teorijas, o Roccas veikale taip pat susiduria tradicija

¹⁰ Tuo atžvilgiu žr. Aut. 1994 [spausdinama].

¹¹ Žr. G. Brogi-Bercoff 1982, kuri savo darbuose kalba apie „istoriografinio palikimo *itekėjimo* bei *ištekėjimo* (*flusso e riflusso*) judėjimą“.

(minimos „ilyriškosios“ ir Tacito tezės) bei inovacija („ketveriopos kalbos“ tezė), bet italo atmesta „Palemono“ legenda.

Nors Rocca ir perėmė daugumą savo požiūrių iš Gesnerio, norėusi iškelti jį, kaip tų idėjų perkėlėją į XVI amžiaus Italijos kultūrą, ir siauriau — į kalbotyrą. O plačiau žiūrint, gal nėra visai netikslinga baltų kalbų sampratos raidoje žiūrėti į Roccas veikalą kaip į pereinamojo etapo veidrodį. Jame galima išvelgti procesą nuo ankstesnės situacijos, kai vyravo klasikinė bei tradicinė baltų kalbų samprata, į tų pačių kalbų šeimos naują, jau „moksliškesnę“ sampratą, paremtą „ketveriopos kalbos“ teorija bei (tuo Rocca skiriasi nuo Gesnerio ir Miechovito) „Palemono“ legendos atmetimu.

Pagaliau kyla dar vienas klausimas, kuriuo ir norėusi paskatinti naujus šios kalbotyros srities tyrinėjimus: „Lietuvos krašto ketveriopos kalbos“ teorija (t.y. viena kalba — bet nevienoda) Rinascimento laikotarpiu plito po visą Europą ir sujungė Miechovito, Gesnerio, Roccas ir gal dar kitų autorių baltų kalbų sampratą; taigi gal atrodytų perdėm drąsu pažvelgti į šią teoriją, kaip į tų kalbų šeimos *ante litteram* savarankiškumo „mokslinį“ pripažinimą?¹²

ŠALTINIAI

Conrad Gesner, *Mithridates Gesneri, exprimens differentias lingvarum, tum veterum, tum quæ hodie, per totum terrarum orbem, in usu sunt*. Tiguri: Tiguri 1555 1 (n.v.); Typis Wolphianis, 1610, 2 ed.

Pierfrancesco Giambullari, *Istoria d'Europa*, Venezia: 1566.

Mauro Orbini, *Il Regno degli Slavi*, Pesaro: 1601 (cit. pagal 1985 m. Münchene išleistą fotografuotinį leidimą).

Maciej z Miechów, *De duabus Sarmatiæ*, Krokva: 1519.

Angelo Rocca, *Appendix de dialectis, hoc est de variis linguarum generibus*. [In:] *Bibliotheca Apostolica Vaticana a Sixto V. P. M. in splendidiorem commodoriemque locum traslata...* Roma: Tipografia Apostolica Vaticana, 1591 (cit. iš A. Rocca, *Opera Omnia*. Roma: Tipografia San Michele, 1719 m.).

Renaissance Linguistic Archive. A First Print-Out/Ed. by M. Tavoni, Assistant editor A. Pieraccini. Ferrara: Istituto di Studi Rinascimentali, 1987.

Renaissance Linguistic Archive. A Second Print-Out/Ed. by M. Tavoni & P. Lardet, Assistant editor P. U. Dini & M. Balluchi. Ferrara: Istituto di Studi Rinascimentali, 1988.

Renaissance Linguistic Archive. A Third Print-Out/Ed. by M. Tavoni & J. Flood, Assistant editors M. Balluchi & P. U. Dini. Ferrara: Istituto di Studi Rinascimentali, 1990.

LITERATŪRA

Aut. 1990[91]. *Lingue e culture baltiche nel Rinascimento. Teonimi baltici in 'Il Regno degli Slavi' (1601) di Mauro Orbini* // Studi e saggi linguistici. T. 30. Pisa. P. 96—116.

¹² Ačiū kolegoms Bonifacui Stundžiai bei Giedriui Subačiui už straipsnio lietuviškojo varianto redagavimą.

Aut. 1991a. *Baltų kalbos bei kultūros Rinascimento laikotarpiu. Dėl Videvučio — „Biottero“ mito P. F. Giambullario 1566 m. Prūsijos aprašyme italų kalba* // Colloquium Pruthenicum primum, Warszawa, 1992, p. 135—141.

Aut. 1991b [spausdinama]. *Baltų kalbos bei kultūros Rinascimento laikotarpiu. Nežinomi autoriai ir veikalai bei jų šaltiniai* // Pranešimas Lietuvių Katalikų Akademijos suvažiavime, Vilniuje 1991.VI.9—12 d.

Aut. 1991c [spausdinama]. Latino e lituano nel Rinascimento. Sull'importanza del momento linguistico nel mito dell'origine romana dei Lituani // International Conference „Italy and Europe in Renaissance linguistics. Comparisons and relations“. Ferrara. Palazzo Paradiso. 20—24.III.1991.

G. Brogi-Bercoff. 1982. *Storiografia italiana e slava dal Medioevo al Rinascimento* // Europa Orientalis. Roma. T.1. P. 3—9.

A. Janulaitis. 1928. *Enėjas Silvius Piccolomini bei Jeronimas Pragiškis ir jų žinios apie Lietuvą XIV—XV amž.* Kaunas.

J. Křesal'ková. 1978. *Conoscenza del mondo slavo in Italia nel secolo XVI* // Contributi italiani all'VIII Congresso internazionale degli Slavisti di Zagreb-Ljubljana. Parenge M. Capaldo. Roma. P. 139—173.

BALTISCHE SPRACHEN UND KULTUREN IN DER RENAISSANCEZEIT. DIE AUFFASSUNG DER BALTISCHEN SPHACHEN IN „DE DIALECTIS“ VON ANGELO ROCCA, 1591

Zusammenfassung

Von Angelo Rocca, Bibliograph und Gründer der Biblioteca Angelica zu Rom, wird das Werk *Appendix de dialectis. Hoc est de variis linguarum generibus* untersucht, dem am Ende das viel breitere Werk *Bibliotheca Apostolica Vaticana a Sixto V.P.M. in splendidiorem commodoriemque locum translata...* (Roma, 1591) beigelegt ist. Die Hauptquelle von Rocca ist das *Mithridates* (Treviri, 1555) von Conrad Gesner gewesen.

Alle Beobachtungen über die baltischen Sprachen, die im Werke Roccas registriert sind, verdienen große Aufmerksamkeit. Obwohl man leicht beobachten kann, wie oft der Italiener dem Text des Deutschen fleißig gefolgt, auch in den Textstellen, wo über die baltischen Sprachen geschrieben ist, fehlen nicht wichtige Unterschiede. Bisher haben die Sprachhistoriker, Baltisten und Slavisten, eine solche dynamische Situation nicht genug beachtet: die Konzeption, die in der Klassizität vorwiegend war, zeigt sich gerade umgekehrt bei Miechowita; andererseits Gesner häuft „enzyklopädischerweise“ alle derzeit bekannten Theorien an; in dem Werk Roccas „kreuzen“ sich die Tradition („illyrische“ und „britannische“ Th.) und die Innovation (Th. der „lingua quadripartita“), aber es fehlt die litauische Erschöpfung für die Th. von Palemonas. Das ist ein schönes Beispiel der Zirkulation der Theorien oder „Fluß und Ausfluß“, typisch der Renaissance-Zeit.

Man soll die Rolle Roccas hervorheben, weil er solche Theorien in der humanistischen sprachwissenschaftlichen Debatte Italiens eingeleitet hat. Außerdem kann man das Werk Roccas so betrachten, als ob es eine transitorische Lage in der Entwicklung der Sprachkonzeption der baltischen Sprachen darstelle: von einer Zeit, als die klassischen und damals traditionellen Theorien noch vorwiegten zu einer neuen, schon „wissenschaftlicheren“ Fassung über die Sprache derselben Familien, gegründet auf der Theorie der „lingua quadripartita“ und auf der Ablehnung der Theorie von Palemonas.